

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д.п.н. Дора Левтерова – Гаджалова,

ПУ „Паисий Хилендарски“

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“

в област на висше образование 1. Педагогически науки

професионално направление 1.2. Педагогика

докторска програма *Специална педагогика*

Автор: Атанасиос Константинос Довас

Тема: Алтернативни стратегии в музикотерапията на ученици с невноразвитийни нарушения

Научен ръководител: проф. д.п.с.н. Цанка Златева Попзлатева, СУ „Св. Климент Охридски“

1. Общо описание на представените материали

Със заповед РД 38-462/ 25.09.2020 г. на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“ съм определена за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на Атанасиос Довас.

Докторантът е приложил 3 статии по проблематиката на дисертационния труд.

2. Кратки биографични данни за докторанта

Докторантът работи като учител по музика в Солун. Завършил е Музикална консерватория в Солун. Притежава 4-то ниво за жесто-мимичен интерпретатор и сертификат за компетентности в брайлово четене и писане. Магистър от 2-ро ниво в „Развитие на образователни умения за взаимодействие със студенти и семейства с увреждания“ от Университета в Торин, Италия. Участвал е в обучение на Сертифицирана програма за обучение "Училището на бъдещето, управление и администрация. Обучение на учители за управление на училищни звена.

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Тематиката на дисертационния труд е актуална и значима в научно и научно-приложно отношение. Проучването на алтернативните образователни и терапевтични условия, в които се реализират иновационни и ефективни стратегии и педагогически технологии за развитие

на когнитивните, комуникативни и поведенчески умения на децата с невро-развитийни нарушения подпомагат минимизирането на техни базови дефицити. В дисертационния труд се интерпретират интегрирането на съвременни музикални технологии за ученици с невро-развитийни нарушения. Внася се авторска адаптация на софтуерен продукт за музикална импровизация. Предлага се система от съвместни с терапевта дейности, стимулираща социалните интеракции в процес на усвояване на ново умение за музикална импровизация или собствен музикален език за себеизразяване. В посочените аспекти на образователни и терапевтични интервенции се търси тяхното влияние на поведението на учениците с невро-развитийни нарушения. В дисертационния труд се прави успешен опит за създаване на стандарти при разработване на софтуер за музикална терапия с помощта на новите технологии. Наблюдаваните поведенчески ефекти от интегрирането на този музикален софтуер в терапевтичната практика са показателни за наличен детски потенциал, който може да бъде активиран чрез предлагане на алтернативни стратегии и методи на образование и терапия.

4. Познаване на проблема

Докторантът Давос познава задълбочено проблематиката на дисертационния труд и прави виртуозни интерпретации на литературния материал в мултидисциплинарната научна област на изследователските интереси, стратегии и методи на дисертационния труд като анализира научна литература в областта на съвременната специална педагогика, медицинските науки, психологията и психотерапията, музикалното образование и музикотерапия. В емпиричното изследване също се отличават с научност и оригиналност.

5. Методика на изследването

Избраната методика на изследване позволява постигане на поставената цел и получаване на адекватен отговор на задачите, решавани в дисертационния труд. Методиката на изследване е оригинална като замисъл и като изпълнение. Софтуерното приложение „Ableton live suite 9” е адаптирано за ученици с дифузни невро-развитийни нарушения (ASD). Детайлно е представено приложението Ableton Live Suite 9, в двете му работни среди („Session View“ и „Arrangement View“) и два типа канали: MIDI канали и аудио канали. Психолого-педагогическият експеримент е описан детайлно като диагностичен инструментариум, който се включват:

- въпросник с протокол за структурирано наблюдение и вербално описание на промените в детското поведение от експертите;
- протокол за структурирана количествена оценка на поведенческите промени;

- полуструктурирано интервю за родители.

Проведен е обучаващ експеримент с 5 ученика с дифузни невrorазвитийни нарушения (ASD), като терапевтичният експеримент се провежда в продължение на 5 месеца. Обучението включва 16 сесии, всяка от които е разделена на три етапа.

Програмата за музикална импровизация с пиано се реализира съвместно с терапевта чрез адаптиран вариант на Ableton Live музикалното софтуерно приложение, разработен за предлагане в достъпен образователен и приятен за учениците терапевтичен метод. Условието за слушане на модифицирана музика от продуцирани в произволна поредност и с различна честота звукове стимулират децата с аутизъм да ги разбират и приемат добре, да осъществяват себеизразяване и социални интеракции с музикалния терапевт.

Получените данни се интерпретират с контент-анализ, описателна и дескриптивна статистика, статистически извади, като е използван софтуер SPSS 22.0.

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Дисертационният труд е в обем от 183 страници. Архитектониката включва въведение, пет глави, заключение, използвана литература. Представен е списък на съкращенията, използвани в дисертационния труд, които са популярни, както и списък на 24 таблици и списък на 30 фигури.

В първа глава е направен анализ на специалното образование като образование за всички. Проследява се динамиката на социалните представи и реорганизацията на практики в специалното образование и законодателство в Гърция, насочени към приобщаващо образование. Внася се оценка на съвременните условия на образованието за ученици със специални потребности в Гърция. Специален фокус е изведен към Специалните образователна програма и Лаборатория за специално професионално образование и тренинг, специалните образователни програми и Лабораториите за специално професионално образование и тренинг (LSPET). Съобразно тематиката на дисертационния труд е направен анализ на учебния предмет „Музика“ в Лабораториите за специално професионално образование и тренинг (LSPET).

Втора глава е посветена на спецификата, класификацията, диференциалната диагноза, характеристиките и терапевтичните стратегии за разстройствата от аутистичния спектър. Изведени са най-съвременни класификационни модели от DSM V и от МКБ XI с презентиране на нозологичната единица. Изведени са особености на образованието на ученици с разстройства на аутистичния спектър, като е прецизирано използването на игривия подход и музикотерапията.

В третата глава се внасят интерпретации на музиката, музикалното образование и музикалната терапия в контекста на техния потенциал за посрещане на специалните потребности на учениците. Отбелязани са ритмо-базирания метод на Далкроз, музикално-кинетичните аспекти на метода на Орф, фолклорно-ориентирания метод на Кодай с акцент на апликацията им към ученици с невро-развитийни нарушения. Направена е връзка между музикалната терапия и психологията, музикалната терапия и специалното образование, като е изведена есенциална роля на музикалните сесии и необходими музикални играчки и инструменти.

В четвърта глава е представена методологията на емпиричното изследване. Ясно и коректно са изведени предмета, основния изследователски интерес и научната теза. Целта, задачите и трите хипотези на емпиричното изследване логично следват от теоретичния анализ. Внесени са обстоятелствени пояснения за Технологично оборудвана терапевтична среда за индивидуално обучение в музикална импровизация с пиано, като са описани и онагледени със схеми, снимки и диаграми Дигитален интерфейс за музикални инструменти (MIDI) и музикален софтуер и апликации Ableton Live 9. Структурирано и в последователност е представен дизайнът на психолого-педагогическия експеримент с описани методологични подходи и организация на педагогическия експеримент. Участниците в обучаващия експеримент са пет, като те са избрани от 12 пилотирани ученици с разстройства от аутистичния спектър. Описани са коректно диагностичния инструментариум и диагностичните процедури, като са придружени със снимки и описания, с представено нотно съдържание на произведения за музикално изпълнение, модели на С мажор. Изведени в описателен аспект са контролирани условия в терапевтичната/образователна среда. Описано и презентирано в снимков материал е музикалното оборудване и адаптирания софтуерен продукт за музикална импровизация. Подробно е представена Програмата за индивидуален музикален тренинг в три части и модели за анализ на данните.

В пета глава са представени количествени и качествени резултатите и дискусия към тях. Анализът е обособен в четири части. В първата част се интерпретира овладяването на умения за музикална импровизация с пиано от ученици с дифузно нарушение на развитието като е включен анализ на наблюденията и на резултатите от полу-структурираните интервюта с експерт – психолог, експерт – специален педагог, експерт – музикален терапевт. Втората част на анализа е насочена към структурата на промените в поведенческия профил на ученици с дифузни разстройства на развитието с обобщена оценка на промените в стереотипното поведение, на промените в уменията за поддържане на концентрацията и на промените в уменията за зрителен контакт. Данните и анализът показват много обнадеждаващо приложение на музикотерапия в работата с ученици с разстройства от аутистичния спектър. В третата

част на анализа се внасят сравнителни модели на поведенческите профили на ученици с дифузни нарушения на развитието. Поведенческите профили се дискутират през четири главни области на поведенчески дефицити: стереотипно поведение, концентрация на вниманието, зрителен контакт при общуването и емоционално отношение към съвместните дейности и с използваната 5-степенна скала за оценка. Позитивни и обнадеждаващи за практиката и за работа с ученици с разстройства от аутистичния спектър са получените резултати, които отразяват прогресивна промяна от незаинтересованост към таванни изпълнения на ученици с разстройства от аутистичния спектър, които са участници в изследването. Като естествено следваща четвърта част се появяват обобщенията и дискусиите на обобщените резултати. Най-значимите резултати от проведения обучаващ експеримент са подобряването на зрителния контакт, подобрената концентрация на вниманието, намалена честота на стереотипното поведение. Отчита се и положително отношение към провежданите музикални сесии с музикални импровизации.

7. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Приносите на дисертационния труд са общо седем и представени в три области: теоретични, методически и научно-приложни. Приемам всички приноси.

Смятам че би могъл за бъде изведен още един принос към научно-приложните приноси - реализирана, научно аргументирана и практически доказана връзка между музикални импровизации с адаптиран софтуер и преодоляване на поведенчески дефицити при разстройства от аутистичния спектър.

8. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Публикациите на докторанта Давос са три и са по темата на дисертационния труд.

9. Лично участие на докторанта

Смятам, че получените резултати, самото изследване са лично дело на докторанта. В цялата дисертационна разработка личи емоционална ангажираност и личната отговорност на докторанта Давос.

10. Автореферат

Авторефератът е направен според изискванията, отразява основните резултати, постигнати и отбелязани в дисертацията. Авторефератът дава пълна представа за проведеното емпирично изследване, процедури и резултати.

11. Критични забележки и препоръки

Полезно би било за терапевтичната и за училищната практика, резултатите са се публикуват за да бъдат използвани и от други специалисти за преодоляване или туширане на поведенческите дефицити при ученици с разстройства от аутистичния спектър.

Отбелязаните от докторанти възможни практически приложения на резултатите от дисертационния труд са съвсем обосновани и приложими.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд *съдържа научни, научно-приложни и приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката* и отговарят на всички на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ. Представените материали и дисертационни резултати **напълно** съответстват на специфичните изисквания на Факултета по науки за образованието и изкуствата за приложение на ЗРАСРБ.

Дисертационният труд показва, че докторантът Анастасиос Давос **притежава** задълбочени теоретични знания и професионални умения по научна специалност Специална педагогика като **демонстрира** качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Поради гореизложеното, убедено давам своята **положителна оценка** за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и **предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор“** на Атанасиос Константинос Довас в област на висше образование 1. Педагогически науки, професионално направление 1.2. Педагогика, докторска програма Специална педагогика.

13.11.2020 г.

Рецензент: .....

(Проф. дпн Дора Левтерова - Гаджалова)